

SAJUNGOS VYRIAUSIASIS
ĮGALIOJINIS UŽSIENIO
REIKALAMS IR
SAUGUMO POLITIKAI

Briuselis, 2020 03 25
JOIN(2020) 5 final

BENDRAS KOMUNIKATAS EUROPOS PARLAMENTUI IR TARYBAI

2020–2024 m. ES žmogaus teisių ir demokratijos veiksmų planas

1. ĮVADAS

Europos Sąjunga (ES) yra grindžiama tvirtu įsipareigojimu propaguoti ir ginti žmogaus teises, demokratiją ir teisinę valstybę. Tai – visos jos veiklos (tiek vidaus, tiek santykių su kitomis šalimis ir regionais) pagrindas. Vadovaujantis Europos Vadovų Tarybos priimta 2019–2024 m. strategine darbotvarke ir 2019–2024 m. Europos Komisijos politinėmis gairėmis, ES yra strategiškai suinteresuota stiprinti savo **pasaulinę lyderystę** žmogaus teisių ir demokratijos srityje, kad duotų apčiuopiamos naudos viso pasaulio žmonėms. Jau dabar nuveikta nemažai. ES 2012 m. priėmus strateginę programą žmogaus teisių ir demokratijos srityje¹, pirmuosius du ES veiksmų planus žmogaus teisių ir demokratijos srityje (2012–2014 m. ir 2015–2019 m.)², 2012 m. paskyrus pirmąjį ES specialųjį įgaliotinį žmogaus teisių klausimais ir 2019 m. Tarybai priėmus išvadas dėl demokratijos³, ES veiklą trečiojoje šalyse vykdo ir ryšius su jomis palaiko koordinuočiau, aktyviau, matomiau ir veiksmingiau, o daugiašaliu lygmeniu dalyvauja aktyviau.

Kintančiomis geopolitinėmis aplinkybėmis ES išliko tvirta žmogaus teisių ir demokratijos gynėja. Nauji geopolitiniai konfliktai dar labiau padeda pabrėžti jos, kaip patikimos ir stabilios partnerės ir taisyklėmis grindžiamos daugiašalės tvarkos šalininkės, vaidmenį. Apskritai žmogaus teisių ir demokratijos padėtis pasaulyje įvairuoja: nors padaryta didelė pažanga, reikia šalinti grėsmes žmogaus teisių visuotinumui ir nedalomumui ir spręsti regresą demokratijos srityje klausimą. Vystantis technologijoms įsigali nauja paradigma, kai žmonių pajėgumus vis labiau papildys mašinos. Dėmesio centre atsiduria naujosios technologijos (visų pirma dirbtinis intelektas), ne tik teikiančios galimybių, bet ir keliančios grėsmių. Tuo pat metu žmogaus teisės vis labiau siejamos su pasauliniais aplinkos uždaviniais, pavyzdžiui, kova su klimato kaita. Todėl atėjo laikas ES parengti **naują geopolitinę darbotvarkę žmogaus teisių ir demokratijos srityje**.

Remiantis 2015–2019 m. ES veiksmų planu žmogaus teisių ir demokratijos srityje, svarbu ilgalaikį ES žmogaus teisių ir demokratijos įsipareigojimą realizuoti priimant naują veiklos darbotvarkę. Šio komunikato tikslas – pateikti naują žmogaus teisių ir demokratijos veiksmų planą. Planas, kuriame nustatyti ateinančių penkerių metų užmojai ir prioritetai šioje išorės santykių srityje, padės **sustiprinti Europos vaidmenį pasaulyje**. Šis veiksmų planas yra unikalus, nes tai – vienintelė tokio pobūdžio priemonė, kuria siekiama visame pasaulyje puoselėti vertybėmis grindžiamą darbotvarkę.

Šiame bendrame komunikate siūloma:

- stiprinti **ES lyderystę** visame pasaulyje propaguojant ir ginant žmogaus teises ir demokratiją;
- nustatyti ES **užmojus** ir **prioritetus** ir sutelkti dėmesį į **įgyvendinimą** atsižvelgiant į geopolitines permainas, perėjimą prie skaitmeninių technologijų, aplinkos uždavinius ir klimato kaitą;
- kuo labiau sustiprinti ES vaidmenį pasaulinėje arenoje išplečiant **žmogaus teisių priemonių rinkinį**, jo pagrindinius mechanizmus ir politikos kryptis; taip pat
- remti **vieningą jungtinę ES**, skatinant veiksmingesnius ir nuoseklesnius veiksmus.

¹ https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/131181.pdf

² https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eu_action_plan_on_human_rights_and_democracy_en_0.pdf

³ <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12836-2019-INIT/en/pdf>.

Kartu su šiuo komunikatu Komisija ir vyriausiasis įgaliotinis teikia bendrą pasiūlymą Tarybai pagal Europos Sąjungos sutarties (toliau – ES sutartis) 22 straipsnio 2 dalį, kad Taryba rekomenduotų Europos Vadovų Tarybai priimti sprendimą, kuriuo komunikatas ir veiksmų planas būtų priimti kaip Europos Vadovų Tarybos sprendimas dėl Sąjungos strateginių interesų ir tikslų, kaip apibrėžta ES sutarties 22 straipsnio 1 dalyje. Toks Europos Vadovų Tarybos sprendimas leistų Tarybai priimti konkrečius veiksmų plano įgyvendinimo dokumentus pagal ES sutarties 31 straipsnio 2 dalį.

2. ŽMOGAUS TEISIŲ IR DEMOKRATIJOS IŠŠŪKIAI: RAGINIMAS ES IMTIS LYDERĖS VAIDMENS

Pastaraisiais metais ES veikė strategiškiau ir veiksmingiau naudojosi savo politine įtaka bei žmogaus teisių priemonėmis, šalindama žmogaus teisių pažeidimus ir skatindama visuomenių demokratiškumą, atsparumą ir taikumą. Ji padėjo pasiekti **didelės pažangos** šalyse ir regionuose, kuriuose žmogaus teisėms kyla pavojų, taikydama novatoriškas priemones ir investuodama į ekonomines ir socialines teises, taip pat teikdama tvirtą politinę ir finansinę paramą, kad žmogaus teisių gynėjai, pilietinė visuomenė ir žiniasklaidos subjektai būtų geriau apsaugoti ir turėtų daugiau galių. Svarbų vaidmenį ji atliko ir Jungtinių Tautų (JT) žmogaus teisių forumuose, siūlydama konkrečioms šalims skirtas rezoliucijas ir temines iniciatyvas, burdama temines tarpreregionines koalicijas, pvz., su Islamo bendradarbiavimo organizacija. Įgyvendindama tarpreregioninę iniciatyvą „Geri žmogaus teisių užtikrinimo pavyzdžiai“ ES tapo lydere stiprinant žmogaus teisių naratyvą per sėkmės istorijas.

Tačiau tebėra didžiulių iššūkių, kurie iki šiol neįveikti. Daugelyje pasaulio šalių žmogaus teisės ir demokratija patiria didelį spaudimą. Pagrindinėms laisvėms, pavyzdžiui, žodžio ar susirinkimų laisvei ir žiniasklaidos laisvei, taip pat kyla vis didesnių grėsmių. **Sisteminių pastangų pakenkti teisei valstybei, apriboti pilietinę ir politinę erdvę ir susilpninti daugiašalę taisyklėmis grindžiamą tvarką** poveikį dar labiau stiprina tai, kad kai kurie tradiciniai ES partneriai nustojo aktyviai propaguoti ir ginti žmogaus teises ir demokratines vertybes. Tai iliustruoja kelios tendencijos, be kita ko:

- mažėjanti pilietinės visuomenės veikimo erdvė;
- teisinės valstybės silpnėjimas;
- didėjanti grėsmė rinkimų sąžiningumui ir demokratiniams procesams;
- augantis žurnalistų bauginimas ir grasinimai nepriklausomai žiniasklaidai;
- didėjantis smurtas prieš žmogaus teisių gynėjus ir jų bauginimas (per pastaruosius trejus metus – daugiau kaip 2 600 užregistruotų išpuolių);
- plačiai paplitęs nebaudžiamumas už žmogaus teisių pažeidimus ir Tarptautinio baudžiamojo teismo vaidmens menkinimas;
- tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimai ginkluotų konfliktų metu, be kita ko, Sirijoje, Jemene ir Pietų Sudane;
- auganti opozicija moterų teisėms ir lyčių lygybei; taip pat
- besitęsiantis darbuotojų išnaudojimas, įskaitant vaikų darbą.

Pereiga į skaitmeninį amžių kelia naujų neatidėliotinų galimybių ir uždavinių. Skaitmeninės technologijos gali sustiprinti žmogaus teises ir demokratizaciją palengvindamos visuomenės dalyvavimą, padidindamos valdžios institucijų atskaitomybę, sudarydamos sąlygas stebėti ir

dokumentuoti pažeidimus ir piktnaudžiavimą, padėdamos interneto aktyvistams, didindamos informuotumą ir prieigą prie švietimo ir informacijos, skatindamos ekonominę ir visuomeninę įtrauktį ir galimybes gauti kokybiškas viešąsias paslaugas. Tačiau skaitmeninės technologijos gali sudaryti sąlygas ir piktavališkiems, neteisėtiems judėjimo ir žodžio laisvės apribojimams. Socialinės žiniasklaidos platformos veikia kaip kanalai tikslinei dezinformacijai ir neapykantą kurstančioms kalboms, kuriomis dažnai pažeidžiamas privatumas ir kenkiama demokratijai ir žmogaus teisėms. Dėl netinkamo naujųjų technologijų, įskaitant dirbtinį intelektą, naudojimo kyla rizika, kad stiprės stebėjimas, kontrolė ir represijos. Kai kuriose šalyse masinis piliečių sekimas yra realybė. Duomenys ir algoritmai gali būti naudojami pavieniams asmenims ir grupėms sąmoningai ar nesąmoningai diskriminuoti, taip sustiprinant išankstinį visuomenės nusistatymą.

Kitą svarbų pokytį lemia pasaulinės aplinkos problemos, pavyzdžiui, aplinkos būklės blogėjimas, tarša ir **klimato kaita**. Šių problemų ir žmogaus teisių ryšys tampa vis akivaizdesnis. Jaunimas vis drąsiau išsako savo nuomonę. Svarbų vaidmenį viešinant žmogaus teisių pažeidimus ir reikalaujant imtis veiksmų, kad būtų apsaugota planeta ir jos klimatas, atlieka pilietinė visuomenė ir aplinkosaugos žmogaus teisių gynėjai. Svarbiausias tikslas, apimantis tradicinius ekonomikos ir saugumo, taip pat vidaus ir išorės politikos aspektus, yra aplinkos požiūriu tvarios ateities kūrimas. Neigiamas aplinkos būklės blogėjimo ir klimato kaitos poveikis kelia grėsmę ir gali pagilinti su įvairiomis teisėmis – teise į sveikatą, maistą, vandenį, visuotinį švietimą ir net pačią gyvybę – susijusias problemas.

Kartu pagilėjo konfliktai ir atsirado naujų pavojų. Konfliktai ir nestabilumas kelia grėsmę milijonams visos planetos gyventojų, o pasaulyje dar niekada nėra buvę tiek perkeltųjų asmenų, kaip šiuo metu. Investavimas į žmogaus teises, demokratiją ir teisinę valstybę yra geriausias būdas neleisti visuomenėms nugrimzti į krizę. Žmogaus teisės ir demokratija turi būti viena svarbiausių ES konfliktų prevencijos ir krizių sprendimo priemonių. Krizė ne tik kelia itin didelį pavojų veiksmingam žmogaus teisių taikymui ir jų apsaugai, bet ir yra tikras išbandymas mūsų demokratijoms. Tokie pavyzdžiai, kaip COVID-19 pandemijos protrūkis, rodo vieningų pasaulinių veiksmų ir solidarumo būtinybę.

Tai reiškia, kad reikia kuo ankstyvesnėje stadijoje šalinti žmogaus teisių pažeidimus ir remti demokratiją, be kita ko, pasitelkiant tarpininkavimą ir užkertant kelią smurtui rinkimų metu. Sustiprintas dėmesys žmogaus teisėms ir demokratijai padidins **valstybės ir visuomenės atsparumą**. Saugumas geriau užtikrinamas tada, kai užtikrinamos pilietinės ir politinės, taip pat ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės. Be visuotinių žmogaus teisių neįmanoma užtikrinti tvaraus saugumo. Siekiant šio tikslo labai svarbu užtikrinti atskaitomybę ir kovoti su nebaudžiamumu.

JT darbotvarkė iki 2030 m. ir darnaus vystymosi tikslai yra puiki galimybė užtikrinti, kad įsipareigojimas dėl įtraukties prisidėtų prie žmogaus teisių ir demokratijos propagavimo visame pasaulyje. Įsipareigojimas **nė vieno nepalikti nuošalyje** yra raginimas stiprinti žmogaus teises nediskriminuojant jokių pagrindų. **Nelygybė** didėja, o ekonominiai skirtumai įsiskaido politškai ir kursto socialinę nesantaiką, todėl šis iššūkis – didesnis nei bet kada iki šiol.

3. ŽVILGSNIS Į ATEITĮ. NAUJAS ES VEIKSMŲ PLANAS ŽMOGAUS TEISIŲ IR DEMOKRATIJOS SRITYJE

Naujajame veiksmų plane bus nustatyti ES užmojai ir veiksmų prioritetai penkiose tarpusavyje susijusiose ir viena kitą papildančiose **veiksmų srityse**:

- I. žmonių apsauga ir įgalinimas;
- II. atsparios, įtraukios ir demokratinės visuomenės kūrimas;
- III. pasaulinės žmogaus teisių ir demokratijos sistemos rėmimas;
- IV. naujosios technologijos; galimybių išnaudojimas ir problemų sprendimas; taip pat
- V. bendradarbiavimas siekiant tikslų.

Naujajame veiksmų plane šios penkios veiklos sritys bus išplėtos, kad būtų nustatyta bendra strateginė kryptis. Veiksmų planas suteiks pagrindą ES delegacijoms ir biurams bei valstybių narių ambasadoms, kad jie galėtų nustatyti konkrečias operatyvines priemones **šalies, regioniniu ir daugiašaliu lygmenimis**, atsižvelgiant į vietos aplinkybes ir ypatumus.

Kad pasiektų rezultatų šiose penkiose srityse, ES naudosis **įvairiomis turimomis politikos kryptimis ir priemonėmis**, ir taip remis ir gins žmogaus teises, demokratiją ir teisinę valstybę. Tai, be kita ko, viešojoji diplomatija ir komunikacijos kampanijos, ES pareiškimai ir deklaracijos, teminės ir konkrečioms šalims skirtos rezoliucijos daugiašaliuose žmogaus teisių forumuose. Be to, tai ir diskretiškesnės diplomatijos priemonės, pavyzdžiui, demaršai, politiniai dialogai, reguliarūs dialogai žmogaus teisių klausimais ir sektorių politikos dialogai. Per daugelį metų dialogai žmogaus teisių klausimais su vis daugiau šalių pasirodė esą svarbiausia priemonė įgyvendinant ES žmogaus teisių darbotvarkę platesnių politinių santykių kontekste.

Šiame naujame pasaulyje komunikacija žmogaus teisių klausimais yra itin svarbi. Nors ir toliau būtina pasisakyti prieš žmogaus teisių pažeidimus, labai svarbu skleisti pozityvų naratyvą apie žmogaus teises. Poliarizuotoje informacinėje aplinkoje, kurioje socialinė žiniasklaida atlieka vis svarbesnį vaidmenį, tam reikia dėti dar daugiau pastangų.

Naujajame veiksmų plane bus pasinaudota **naujos daugiametės finansinės programos (DFP) teikiamomis galimybėmis**, visų pirma didesniu lankstumu, kad būtų užtikrintas bendradarbiavimo konkrečių šalių klausimais ir žmogaus teisių bei pilietinės visuomenės organizacijų rėmimo nuoseklumas. ES turėtų reaguoti į staigų žmogaus teisių ir demokratijos padėties pagerėjimą ar pablogėjimą ir pagal tai koreguoti valdžios institucijoms ir pilietinei visuomenei teikiamos paramos mastą ir paskirstymą.

Svarbiausia, kad veiksmų planu bus siekiama padidinti **vidaus ir išorės politikos sričių darną ir mažinti jų atskirtį**. ES dės daugiau pastangų, kad žmogaus teisių apsaugos, demokratijos ir teisinės valstybės aspektai būtų integruoti į visas išorės veiksmų sritis. Pavyzdžiui, remiantis ES susitarimais dėl prekybos lengvatų bus sustiprinta prekybos ir žmogaus teisių politikos sinergija. Žmogaus teisės taip pat bus integruotos į vidaus politiką, ypač į prioritetines Žaliojo kurso sritis, pavyzdžiui, aplinkos, migracijos ir saugumo, o žmogaus teisėmis grindžiamas požiūris į vystymąsi bus taikomas ir kitose išorės politikos srityse.

ES sieks būti **greitesne ir veiksmingesne žmogaus teisių gynėja** atskirose šalyse, kur to labiausiai reikia. Naujuoju veiksmų planu bus siekiama suteikti daugiau galių vietos subjektams. Tokiomis aplinkybėmis labai svarbų – žmogaus teisių ir demokratijos rėmėjų ir įgalintojų – vaidmenį atlieka ES delegacijų vadovai ir ši tendencija bus plėtojama toliau.

Pilietinė visuomenė ir toliau bus svarbi partnerė siekiant tvarių pokyčių ir stebint bei vertinant padarytą pažangą.

Norint veiksmingai įgyvendinti veiksmų planą, reikės laikytis **bendresnio požiūrio**, be kita ko, su valstybėmis narėmis, kuris užtikrins didesnę ES veiksmų – visais lygmenimis, pagal visas priemones ir visose politikos srityse – nuoseklumą ir poveikį. Laikydamasis savo įgaliojimų, ES specialusis įgaliotinis žmogaus teisių klausimais ir toliau bus vienas iš pagrindinių politinių veikėjų ir atliks vieną iš svarbiausių vaidmenų vadovaujant dinamiškam veiksmų plano įgyvendinimui siekiant tvarios pažangos.